

9596 402 515.807

ERDÉLYI MÚZEUM

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET
SZAKOSZTÁLYAINAK
KÖZLÖNYE



SZERKESZTI:

Dr. GYÖRGY LAJOS
FŐTITKÁR



XXXV. kötet

Új folyam I.

1930. 1-3. sz.

Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület

CLUJ-KOLOZSVÁR
Mínerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság
1930

TARTALOM

TANULMÁNYOK:

<i>Dr. Kántor Lajos:</i> Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története 1924-től napjainkig — — — — —	1
<i>Dr. Balogh Arthur:</i> A liberalizmus — — — — —	18
<i>Dr. Gál Kelemen:</i> A nemzeti nevelés román fogalmazásában — — — —	33
<i>Dr. Kristóf György:</i> II. Apafi Mihály fejedelem könyörgései könyve	49
<i>Dr. György Lajos:</i> A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben — — — — —	69

KISEBB KÖZLEMÉNYEK:

<i>Dr. Eckhardt Sándor:</i> A magyar kannibálizmus meséje — — — — —	89
<i>Dr. György Lajos:</i> Az első magyarra fordított angol regény — — — —	91
<i>Dr. Bitay Árpád:</i> Újabb román fordítások a magyar irodalomból — — —	92
<i>Dr. György Lajos:</i> A „Korteskedés és Ellenszerei“ eredeti kézírata — — —	93

KRITIKAI SZEMLE:

<i>Melich János:</i> A honfoglaláskori Magyarország. <i>Dr. Csüry Bálint</i> től —	94
<i>Sándor Imre:</i> A székelyek letelepülése. <i>Dr. Bitay Árpád</i> tól — — — —	96
<i>György Lajos:</i> Egy középkori Sibylla-vers régi magyar irodalmunkban. <i>Dr. Rajka László</i> tól — — — — —	97

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE:

A filozófia, esztétika, pedagógia, irodalomtörténet, nyelvészet, történet stb. köréből 28 könyv és tanulmány ismertetése — — — — —	99—108
--	--------

ADATTÁR:

<i>Dr. Kántor Lajos:</i> Adatok az Erdélyi Múzeum-Egyesület magyar jellegéhez. 1. Alapítólevelek. 2. Báró Saguna András és gróf Mikó Imre levélváltása — — — — —	109
--	-----

AZ ERDÉLYI MÚZEUM

az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában jelenik meg évenként 12 számban negyedévenként 7—7½ ív terjedelemben. A folyóirat az EME. Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, Természettudományi, Orvosi- és Jogi Szakosztályának hivatalos közlönye.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-ot

az Egyesület alapító, igazgatósági és rendes tagjai évi 300 lejes kedvezményes áron kapják. Előfizetési ára nem tagoknak és könyvkereskedőknek 400 lej. Előfizetések és a lap szétküldésére vonatkozó kívánságok címe:

ERDÉLYI MÚZEUM kiadóhivatala, Cluj-Kolozsvár, Strada Baron L. Pop (volt Brassai-utca) 5.

Kéziratok, ismertetésre szánt könyvek és a folyóirat szellemi részét illető tudakozódások a szerkesztőt illetik:

DR. GYÖRGY LAJOS, Cluj-Kolozsvár, Str. Universităţii (v. Egyetem-u.) 10.

A szerkesztőség közli az igen t. munkatársakkal: 1. Géppel írott kéziratokat kér. 2. A közlésre szánt dolgozatok átlagos legnagyobb terjedelme 1 ív. 3. Minden munkatárs a folyóiratnak egyszersmind előfizetője is. A tiszteletdíjat 300 illetőleg 400 lejig a kiadóhivatal az előfizetés javára írja. 4. Különnyomat a szerző kívánságára és költségére készül. 5. Kéziratokat a szerkesztőség csak a szerző külön kifejezett óhajára küld vissza.

~~ÖRÖKÖS TULAJDONSÁG~~
~~Bevezető szám~~ 1774/930.
~~Közzététel~~ 9596.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története 1924-től napjainkig.*

Írta: Dr. Kántor Lajos.

1. Az Erdélyi Múzeum.

Tizenkét évi szünetelés után, sok küzdelem eredményeképpen, a jelen számmal ismét elindul az *Erdélyi Múzeum*, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület folyóirataként szorosabb érintkezést keressen az Egyesület tagjaival és mindazokkal, kik az Erdélyi Múzeum-Egyesület hivatása és működése iránt érdeklődnek.

Az *Erdélyi Múzeum*, mint az E. M. E. Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztályának folyóirata a háború utolsó éveiben mindinkább nehezebbé lett anyagi körülmények miatt 1917-ben szűnt meg. Az impériumváltás első tíz éve alatt az Egyesület anyagi ereje sokáig még a szokásos előadásorozatok kinyomtatását sem engedte meg, nem hogy folyóirat kiadására lehetett volna gondolni. Csak az Egyesület vezetőinek minden téren végrehajtott takarékosága és a gróf Wass Ottilia-féle ház jövedelmezőbbé válása tették lehetővé, hogy az 1930. február 2-i közgyűlés a régi szakosztályi és tári folyóiratok¹

* Az E. M. E. történetét az impériumváltás első öt éve alatt (1919—1923) megírta dr. Buday Árpád („Az Erdélyi Múzeum-Egyesület utolsó öt éve“ c. lásd Erdélyi Irodalmi Szemle 1924. februári száma 151—156. lapjain.) A „napjainkig“ 1930. ápr. 1-ig értendő.

¹ Az *Erdélyi Múzeum-Egyesület Évkönyve* már a háború alatt megszűnt. Az utolsó füzet 1915-ben jelent meg az 1914. évre.

Az Érem- és Régiségértár „*Dolgozatok*“ stb. című folyóirata megszűnt 1919-ben.

A Természettudományi szakosztály kiadványai, a *Múzeumi Füzetek*, három részre oszlottak. Az Apáthy által szerkesztett *állattani* rész a háború alatt már nem jelent meg, nyomdán maradtak a megkezdett füzetek. A *Botanikai Múzeumi Füzetek* megszűntek 1919-ben. Az *Asványtári Múzeumi Füzetek* szintén 1919-ben szűntek meg.

Az *Erdélyi Orvosi Lap*, mely nem az Egyesület költségén, hanem a szakosztály tagjainak és más előfizetőknek hozzájárulásából jelent meg, többszöri megakadás után, 1925-ben szűnt meg.

A *Jog- és Társadalomtudományi* szakosztály *Évkönyv-e* a sorozat VIII. kötetével szűnt meg, az 1914—15. és 1915—16. évfolyamok összevonásával.

A *vándorgyűlési emlékkönyvek* utolsó kötete 1912-ben jelent meg. A VII.

helyét pótolandó, egyetlen folyóiratnak szerény keretek közötti kiadását merészelte elhatározni. A kivitelre nézve az látszott legalkalmasabbnak, hogy az Egyesület az Erdély magyar tudományos életében 1924 óta fontos szerepet betöltő *Erdélyi Irodalmi Szemlé*t vegye át. Az átvétel eszméje önként adódott, mert az E. I. Sz. hat éves múltja alatt sok nehézséggel, de kitartó lelkesedéssel ugyanazt a célt szolgálta, mely az E. M. E. alapszabályainak 1. pontjában mint egyik cél van megjelölve: a magyar tudományosságot. Füzeteiben sokszor adott helyet olyan speciális tanulmányoknak is, melyek elsősorban az E. M. E. szakosztályainak és tárainak érdekeit szolgálták. Zászlót mert bontani oly időben, midőn az E. M. E. különböző okokból erre nem is gondolhatott, s így — ha nem is megszakítás nélkül — összekötő kapocs lett a magyar tudományosság szolgálata által Egyesületünk feladatteljesítésében.

Az *Erdélyi Múzeum*, mint az E. M. E.-vel szoros kapcsolatban álló folyóirat 1874-ben indult meg s azóta különböző fázisokon ment át. 1874-től 1882-ig az E. M. E. hivatalos folyóirata lévén, egyformán szolgált az Egyesület, valamint az összes szakosztályok és tárak érdekeit. 1884-től 1891-ig a „Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi szakosztály kiadványa“ címen jelent meg s csak ennek a szakosztálynak érdekeit szolgált. 1892-től kezdve ismét felveszi az *Erdélyi Múzeum* címet, de lényegében nem változik. 1906-tól nagyobb alakot véve fel „Erdélyi Múzeum, új folyam“ néven a Bölcsészet- nyelv- és történettudományi szakosztály, az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtára, Érem- és Régiség-tára közlönye lesz. 1914-től ismét csak a bölcsészeti szakosztály és a könyvtár közlönyeként jelent meg. A háború alatt terjedelemben kisebbedik, alakját is kisebbíti 1915-ben; az 1916—17. évekről összevont kis kötet jelenik meg s az 1917. évvel meg is szűnik.

Jelen alakjában legközelebb áll a legelső stádiumhoz, mert ismét közös orgánum kíván lenni, minthogy az Egyesület nem részesítheti a szakosztályokat és tárakat oly segélyben, mely külön szakfolyóiratok fenntartását tenné lehetővé. Hogy azonban a szakosztályok anyagának természetszerű különbözőségéből keletkező nehézségek redukáltassanak és a művelt nagyközönség érdeklődési körét is ki lehessen elégíteni, a vezetőség egyelőre azt a megoldást tartotta legmegfelelőbbnek, hogy a folyóirat fő részében jelenjenek meg a szellemtudományi dolgozatok és tanulmányok; a szakosztályok tisztán szakérdeklődésre számítható (orvos-, természettudományi) dolgozatai pedig a folyóirat mellékleteiként jelenjenek meg időnként a megfelelő terjedelemben.

Ismerve az anyagi nehézségeket, melyekkel az E. M. E. ezidő szerint is küzd, a vezetőség számít a tagok és a magyar művelt közönség támogatására, mert csak ennek biztos reményében meri útjára indítani az *Erdélyi Múzeumot*.

füzettel, mely a gyulafehérvári vándorgyűlés anyagát dolgozta fel, megszűnt. Az 1913-ban tartott tordai vándorgyűlés anyaga pénzühiány miatt már nem jelenhetett meg külön, hanem az *Erdélyi Múzeum*-ba olvadt.

2. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület legutóbbi évei.

Erdély hetven éves multa visszatekintő, legrégebb és legjelentősebb magyar társadalmi és tudományos egyesületének az impériumváltozás utáni élete valósággal prototipusát mutatja azoknak a külső és belső küzdelmeknek, melyeken az utolsó 11 év alatt a magyar intézmények általában átmentek. Míg azonban a többi magyar intézménynél a mindennapi életszükség a reorganizálódást nagyjában rövidebb idő alatt parancsolólag kikényszerítette, az Erdélyi Múzeum-Egyesület, megfosztva minden jogos anyagi erőforrástól és céljai megvalósításában szinte leküzdhetetlen akadályokba ütközve, még ma sem tudott eljutni aktivitásának oly fokú kifejtésére, melyet multja kategorikus imperativusszal szab elé s melyet mindenki jogosan várhat el tőle, különösen ha nem ismeri azokat az akadályokat, melyek az Egyesület nyugodt működése elé tornyosultak s nagyrészt fennállanak ma is.

Az impériumváltozás utáni első évek eredményes munkáját szinte kizárták azok a szakadatlan személyi változások, melyek nagyrészt a repatriálások következtében s elhalálozások folytán állottak be.² De már az első években megindul s napjainkig jellegzetesen dominál az Egyesület életében az a kettős harc, melyet folytatnia kell: 1. harc az Egyesület magyar jellegének fenntartásáért és tárainak tulajdonjogi megvédéséért, s 2. harc az Egyesület tagjai lelki fáradtságának leküzdésére és az E. M. E. céljai szolgálatába való beállításra. Az első célért való küzdelem még ma sem vezetett eredményre, a második cél elérésére biztató jelek mutatkoznak, bár gátló okként állandóan ott szerepel az Egyesület jogi helyzetének megoldatlansága. Az Egyesület igazán eredményes munkát csak akkor fog majd végezni, ha a jogi helyzet megoldása meghozza a kölcsönös lelki megnyugvást, kielégítve a jogos kívánságokat.

Az imperiumváltozás utáni szervezkedés aránylag korán megindult. Az 1921. dec. 29-i közgyűlés megválasztja az új tisztikart,³ s megtörténik a választmány kiegészítése is. A jog- és társadalomtudományi szakosztály kivételével, mely leginkább érezte meg az idők változását, mindegyik szakosztály megkezdí szakelőadásait, sőt fontos újításképen a tudományok népszerűsítésére előadássorozatok indulnak meg és állandósulnak.⁴

Az új elnök, Ábránfalvi Ugron István, nagy tevékenységet fejt ki az Egyesület jogi helyzetének a kormánnyal való rendezésében, fáradozásai azonban eredménytelenek maradnak. A sikertelenség okát első sorban abban kell keresnünk, hogy román részről téves információk

² Az 1919—1923. évek személyi változásait lásd dr. Buday Árpád idézett tanulmányában.

³ Elnök lett Ábránfalvi Ugron István, alelnökök dr. Papp József és széki gróf Teleki Árvéd, főtitkár Huber Imre kegyesrendi tanár, a titkári teendők ideiglenes vezetésére a régi titkárt, Kelemen Lajost, kérték fel, pénztáros Domokos Ernő.

⁴ Az Egyesület történetét bővebben 1923. végéig lásd Buday Árpád idézett tanulmányában.

alapján mindinkább oly vélemény kezd kialakulni, amely kétségbevonja az E. M. E. tulajdonát képező és a kolozsvári egyetemnél minden ellenszolgáltatás nélkül használatában levő terek tulajdonjogát. A megegyezés helyett sajnálatos körülmény zavarja meg az Egyesület szépen megindult működését. Az 1924 május 21-én tartott közgyűlés⁵ ugyanis a változott viszonyokhoz kívánván alkalmazkodni, alapszabály-módosítást hajtott végre s ezt a jogi személyekre 1924-ben hozott törvény követelményeinek megfelelően jóváhagyás és beírás végett benyújtotta a törvényszékhez, feltüntetvén a beadványon a „módosított“ jelzöt. A törvényszék teljesíti a bejegyzést, de fellebbezés folytán „alapszabályhamisítás“ miatt eljárás indult az Egyesület vezetői ellen.

Közben újabb csapás éri az Egyesületet. 1925. január 17-i kelettel 2909. szám alatt közli a vallás- és művészeti minisztérium, hogy az Egyesület 1922. január 7-én felterjesztett kérését, melyben Ugron István elnök, dr. Papp József és gr. Teleki Árvéd alelnökök királyi megerősítését kérte, nem terjesztheti Ófelsége elé.

A választmány kifejti, hogy az alapszabály 20. §-a, mely az elnök és alelnökök számára királyi jóváhagyást ír elő, az osztrák abszolutisztikus törekvések maradványa, mely az 1859. évi megalakulás idején minden szabad megmozdulást elnyomni igyekezett. Az Egyesület I. Ferencz József életében a király iránti lojalitásból nem változtatta meg az alapszabály e szakaszát, de 1918-ban, még az impériumváltozás előtt, a választmány már foglalkozott a kérdéssel s a legközelebbi közgyűlés elé akarta terjeszteni e szakasz törlését. Az alapszabály módosításra hivatott közgyűlés azonban a bekövetkezett események miatt nem volt megtartható. Megjegyzi azonban, hogy az Egyesület 65 éves történetében egyetlen egyszer sem fordult elő visszautasítás.⁶ Az 1925. február 21-én tartott közgyűlés lesújtva értesül a miniszteri leiratról, mely az elnökség három évi lelkes működése és az érdeklét minisztériummal való többszöri érintkezése után utasítja vissza a legfelsőbb megerősítésre való felterjesztést, de nem akarván akadályokat gördíteni a megegyezés elé, hálás köszönetét fejezi ki az elnöknek és alelnököknek buzgó munkásságukért és lemondásukat elfogadja. Ugyanezen közgyűlés megválasztja elnöknek czegei gróf Wass Bélát, alelnököknek br. Mannsberg Sándort és Torma Miklóst. Az eltávozás folytán közben megüresedett főtitkári tisztséget dr. Bitay Árpáddal tölti be s kiegészíti a választmányt is.⁷

⁵ Fenti közgyűlés határozata értelmében a választmány a következőképen alakul: Br. Bánffy János, dr. Boros György, dr. Elfer Aladár, dr. Filep Gyula, dr. Gelei József, dr. Hirschler József, dr. Klumák János, dr. Konrádi Dániel, Kovács Kálmán, dr. Kristóf György, báró Mannsberg Sándor, Nagy Károly ref. püspök, gróf Nemes András, Pap-Gyallay Domokos, dr. Péter Béla, Petres Kálmán, dr. Roska Márton, gróf Teleki Domokos, dr. Tóth Kálmán, Váró Béni, gróf Wass Béla.

⁶ Lásd *Ellenzék* című napilap 1925. február 1-i számát is.

⁷ A repatriált dr. Gelei József, az ügyészhelyettesnek felkért dr. Klumák János, a Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztály elnökévé megválasztott dr. Kristóf György, az alelnökké megválasztott br. Mannsberg Sándor és elnökké választott gróf Wass Béla helyett választmányi ta-

Még ez évben a Comisia superioară a persoanelor juridice (a jogi személyek legfelsőbb bizottsága) előtt a régi elnökség ellen lefolytatott eljárás tisztázta az Egyesület vezetőinek jóhiszeműségét s felmentette őket az alapszabályhamisítás vádjától, bebizonyulván, hogy rosszhiszeműségről vagy alapszabályhamisításról nem lehet szó, hiszen az Egyesület még 1919. június 25-én beküldte a Consiliul Dirigentnek a régi alapszabályokat, majd 1922. május 12-én újjólag betérjesztette azokat megerősítésre a belügyminisztériumba. Az utóbbi alapszabály példányokat azonban a kolozsvári Prefectura 1924. elején azzal küldte vissza, hogy a jogi személyekről közben hozott új törvények értelmében az alapszabályok a törvényszékhez terjesztendőek be. A választmányi és közgyűlés által elfogadott módosított alapszabályok benyújtása nem lehet alapszabályhamisítás.

A törvényszék elrendeli az 1905. évi alapszabályok szerint való működést, a minisztérium pedig a jogi személyekről hozott törvény 16. §-ára való hivatkozással az alapszabályok betartásának ellenőrzésére 1925. nov. 27-én dr. Drăganu Miklós egyetemi tanárt az E. M. E. mellé kormánybiztosnak nevezi ki. Nem sokkal ez után, 1925. december 10-én, dr. Borza Sándor egyetemi tanár, az Egyesület rendes tagja, 85 új román tag felvételi kérését adja be az elnökséghez. Az 1925. december 22-éről szóló miniszteri leirat értesíti az Egyesületet, hogy szabadon működhetnek, minthogy alkalmazkodott a minisztertanács ugyanazon év április 8-án hozott intézkedéseihez. 1925. december 21-én megtörtént az új elnök és alelnökök választásának királyi megerősítése.

A fentiekben csak vázlatosan felsorolt, sűrűn egymást követő s az Egyesület tagjait folytonos izgalomban tartó események mély elkeseredést, sokakban lemondást váltottak ki s bénítólag hatottak a szépen megindult egyesületi életre. Ez az időszak a 65 éves Erdélyi Múzeum-Egyesület életében a legszívárbabbnak és a legkilátástalanabbnak látszik. Vanak, kik odáig mennek pesszimista felfogásukban, hogy az Egyesület szüntessen be minden aktivitást addig, míg a kormánnyal való jogi helyzet elintézését nyer. A Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztályban is ez a felfogás kerekedett felül s az elnökválasztással járó zökkenésen kívül innen magyarázható, hogy az 1924. és 1925. években a szakosztály nem hirdetett sem szak-, sem népszerű előadássorozatot.

Ugyanez a felfogás — előbb az Egyesület jogi helyzetét kell rendezni — hódít az adminisztrációs ülések, vagyis a választmányi és közgyűlések tartása kérdésében is. A helyzetet itt még bonyolította az a körülmény is, hogy minden gyűlés átlag ezer lejbe került, pedig az Egyesületnek alig volt valamelyes jövedelme. Az állam a bérösszeget mai napig sem fizeti s az Egyesület gr. Wass Ottó-féle háza a rekvirálások és régi bérletek miatt sokáig alig hozott annyi jövedelmet, hogy az épület fenntartását és adóit fedezze. Mindezekhez hozzá kell vennünk az ál-

gokká választottak: dr. Gál Kelemen, ifj. báró Jósika Gábor, dr. Patay József, Petres Kálmán és gróf Tholdalagi József. Az év végétől kezdve az elnökség felkérésére helyettes pénztárosi minőségben Szabó Márton, az Erdélyi Bank cégjegyzője, viszi a pénztárosi teendőket.

landó ostromállapotot, mely csak a Maniu-kormány alatt szűnt meg. Ez azt jelentette, hogy legjobb esetben 6—8 nap alatt — ha mindenüvé személyesen vitte az ember az iratokot és szerencséje volt első alkalomra az aktát elintéztetni — lehetett az előadások avagy gyűlések engedélyét megszerezni.⁸ Egyrészt takarékosági szempontból, de másrészt nem is lévén tárgy, mely a gyűlések rendszeres tartását szükségessé tette volna, az 1925. évi közgyűlés a kormánnyal való megegyezésig az ügyek vitelét az elnökségre bízta.

A fáradhatatlan és lekötelező személyiségű br. Mannsberg Sándor alelnök kitartó buzgalmára volt szükség, hogy a lelkekbe visszatérjen a bizakodás az Egyesület jövője iránt s a szakosztályok ismét felvegyék az intenzívebb működést, elsősorban a tudományok népszerűsítésére helyezve a fősúlyt.

Az Egyesület vezetősége ismételten memorandumokban fordul a minisztériumhoz, hogy az Egyesület helyzete tisztázódjék. Az 1920-ban megindult memorandumozások csak 1926-ban hozzák meg azt az eredményt, hogy a tárgyalások felvételére kiküldetik Z. Paclisanu vezérigazgató. A tárgyalások azonban nem vezettek eredményre, mert a miniszteri kiküldött feltételei az általános tudományos értékű gyűjteményekre nézve tulajdonjogi lemondást követeltek az Egyesülettől.

E tárgyalásokon a román kormány kívánsága a következő volt:

1. Az összes általános tudományos értékű gyűjtemények az egyetem tulajdonába mennek át. Az egyetem tulajdonába mennek át, tekintet nélkül minőségükre, mindazon gyűjtemények, melyek az Erdélyi Országos Múzeumnak adományoztattak.

2. Azon tárgyak és könyvek, valamint okiratok, melyek tisztán magyar vonatkozásúak, az Erdélyi Múzeum-Egyesület kizárólagos tulajdonában és szabad rendelkezése alatt maradnak.

3. A tárgyak minősége tekintetében keletkező vitákat egy választott bíróság döntendi el.

4. Úgy az 1. mint a 2. alatt említett gyűjtemények nyilvánosak lesznek, bárki által használhatók az illető szabályzatokban meghatározott módon és időben.

⁸ 1928. január 15-éről kelt utolsó hozzám intézett leveléhez br. Mannsberg Sándor alelnök a következő mellékletet csatolta utasításképen nekem, ki e téren még kezdő voltam: „A kérvény a hadtestparancsnoksághoz intézendő, három eredeti példányban készítenendő, elsőre 8 leu, többiekre 1 leu okmánybélyeg, 1. Siguranța (vasútnál, Str. Besarab, sarokház I. em.) láttamozza; egy kérvénypéldány ott marad. 2. A siguranța láttamozása után a kérvény a rendőrprefektusnál beadandó (két soros kérvény, 8 leu bélyeg, I. em. 2. előszobán át utcai szobában); 3. ha a rendőrprefectus aláírta, a kérvény továbbviendő a megyei prefecturára földszint, jobbra (egy kérvénypéldány ott marad) iktatandó, — erről a szomszédaszobában „dossier” készítenek; I. em. prefect. titkár az eredeti példányt aláírattja a prefectussal (még az emeleten is iktatják); 4. ha siguranța, rendőrségi és megyei prefektusok aláírták, kérvény a hadtestparancsnoksághoz (Str. Regală 19 v. 21) beadandó 8 leu bélyeggel — onnan leküldik a C. Dorobanțilorban levő kaszárnyába Cutean őrnagyhoz. Ez „kidolgozza” és felterjeszti az engedélyt a Generálishoz aláírás végett (a Generális szerdán és szombaton ír alá), onnan ismét a kaszárnyába küldik, ott kiállítják az átíratot a Rendőrséghez. Másnap a rendőrprefecturánál (5 leu bélyeg) az engedély átvehető.” — Az Egyesület memorandumában kérte e hosszadalmas eljárás egyszerűsítését, tekintve, hogy kulturegyesületről van szó, de eredménytelenül.

Az E. M. E. részéről kiküldött tárgyalóbizottság⁹ részéről előterjesztett feltételek a következők voltak:

1. A tulajdonjog fenntartásával a kolozsvári román kir. tudományegyetem kizárólagos használatára és kezelésére bocsátja az állat-, növény- és ásványtárat és a régiségtárból a népvándorlás előtti időre vonatkozó részt az ellenőrzési jog fenntartásával 30 évre szóló bérleti szerződés mellett évi 10.000 aranylej ellenében, mely összeg papirlej értéke évenként volna megállapítandó.

2. Saját kezelésbe kívánja venni a könyvtárat, okmánytárat, levéltárat, irattárat és a régiségtárnak a népvándorlás korától kezdődő időre vonatkozó részét, valamint a képtárat és éremtárat.

3. Úgy a saját kezelésbe veendő, valamint bérbe adandó táruk és gyűjtemények a tudományosság és nyilvánosság számára hozzáférhetővé teendők és jelenlegi elhelyezésük helyén hagyandók. Természetesen, ha a román kormány idővel mindezek részére új épületet emelne, ezek ezen új épületben volnának elhelyezendőek.

4. A saját kezelésbe veendő gyűjtemények és tárrészek az Egyesület által kinevezendő és felügyelete alatt álló tisztviselők és szolgák által kezelendők, fizetésüket és járandóságukat az állam biztosítja.

5. Az egyetem kezelése és használata alá veendő gyűjtemények és táruk tekintetében a tárgyalóbizottság az Egyesület által kinevezendő aligazgatói állás szervezését tervezte, de belátva az ezzel járó nehézségeket és esetleges összeütközéseket, 1926. nov. 27-iki memorandumában az ellenőrzést kizárólag úgy kívánja gyakorolni, hogy évente három tagú — szakértőkből álló — bizottság végezze az ellenőrzést.

A helyzet nem változik. A szépen kidolgozott memorandumhoz fűzött reményeket az idő lesorvasztja. A szakosztályok munkásságán is meglátszik a kedvetlenség, ámbr br. Mannsberg Sándor alelnök mindent elkövet, hogy a működésbe tervszerűséget vigyen bele.

1927. július 1-től kezdve az elnökség felkérésére helyettesi minőségben dr. Kántor Lajos veszi át a titkári teendőket intézését.

A helyzet mérlegelése arra indítja az elnökséget, hogy az Egyesület helyzetét a tárigazgatók bevonásával kísérelje meg rendezni, számítván a személyes érintkezés folytán esetleg beálló kedvező atmoszférára. Az 1928. január 4-iki választmányi ülésen megjelent tárigazgatók azonban nyilatkozatot olvasnak fel és terjesztenek be, mely törvénytelennek mondja az Egyesület eddigi működését; majd dr. Borza Sándor professzor kéri az 1925-ben tagul jelentkező 85 románnak az Egyesületbe való felvételét. Az akkor utoljára elnöklő br. Mannsberg Sándor alelnök az Egyesület majorizálásától félve, kijelenti, hogy e kérdés csak akkor nyerhet megoldást, ha az Egyesület jogi helyzete elintézését nyert. Az egyetértés érdekében azonban a választmány teljesíti a tárigazgatók abbéli kérését, hogy a választmány kiegészítése és a tisztviselők választása egy évre elhalasztassék.

A választmány kérte a román tagokat, hogy minden igyekezetükkel hassanak közre az Egyesület ügyeinek megoldásában. Úgy látszott, hogy az első ülés, mely a román tagok és tárigazgatók részvételével folyt le, tényleg sikert ígér az ellentétes vélemények kiegyenlítése szempontjából. Az ülésről a tagok a közeledés érzésével távoztak. Kilenc év után első

⁹ A tárgyalóbizottság tagjai voltak: Ugron István elnöklete alatt báró Mannsberg Sándor alelnök, dr. Róth Hugó alapító tag, dr. Bitay Árpád főtitkár.

alkalommal lehetett szó, hogy az Egyesület valamelyes anyagi támogatást szavazzon meg a táraknak.¹⁰ A szakosztályok csak egy év múlva juthattak ebbe a helyzetbe.

Az 1928. február 5-iki közgyűlés az őszinte fájdalom megnyilatkozásának jegyében folyt le. Az Egyesület a mindenkitől szeretett agilis alelnököt, br. Mannsberg Sándort, parentálta el. Minden tag érezte, hogy az Egyesületet nehéz küzdelmeiben szinte pótolhatatlan veszteség érte s a beavatottak azt is tudták, hogy a szeretett alelnök valósággal áldozata lett az Egyesületért folytatott fáradhatatlan munkájának.¹¹ Egyébként a közgyűlés magáévá tette a választmány előterjesztéseit.

1928. július 4-én a liberális kormány az 1926. november 21-iki memorandumra adott válaszként közli a megegyezés esetén teljesítendő kikötéseit, melyeket mint feltételei „maximumát” jelöl meg.

1. Intéztessenek el előzőleg az E. M. E.-be való beiratkozásra szóló azon tagsági kérések, melyeket több tiszteletreméltó személy adott be, akik az országgal kulturális életében fontos helyet foglalnak el.

2. Biztosíttassanak az egyetem és a gyűjtemények vezető professzorai számára, valamint a könyvtárigazgató számára a jelenleg érvényben levő alapszabályokban (1905-iki alapszabályok) meghatározott jogok.

3. Biztosíttassék az Egyetem és az Egyesület között és fordítva a beszédben és a levelezésben az állam nyelvének használatára. A választmányi és közgyűlési jegyzőkönyvei román és magyar nyelven fognak felvételni.

4. Az érvényben levő alapszabályok 10. szakasza változatlanul fenn fog tartatni. (Tagfelvételtől.)

5. A bérösszezből, melyet az állam az Egyesületnek fog fizetni, 10.000 lej a választmány rendelkezésére fog bocsátatni az Egyesület adminisztrációs költségeinek fedezésére, a maradék megfelelő részletekben egyenesen a táraknak fog adatni az illető gyűjtemények fenntartására.

6. A gyűjteményeknek az Egyesület részéről való ellenőrzése együtt fog történni egy miniszteri és egy egyetemi kiküldöttel.

7. Az Egyesületnek lesz egy román alelnöke és titkára.

Ilyen feltételekre a legpesszimistábbak sem voltak elkészülve s a miniszteri átirat általános megdöbbenést keltett, mert mindenki átlátta, hogy a feltételek elfogadása e nagyjelentőségű magyar intézmény rövid időn belül való megszűnését jelentené.

1928. őszén a nemzeti-parasztpárt kerülvén kormányra, az Egyesület vezetősége is remélte a megegyezés lehetőségét. Bizott abban, hogy az erdélyi románok, ismervén az E. M. E. történetét, tudják, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület éppúgy nemzeti alakulás volt, mint a szászok „Verein für Siebenbürgische Landeskunde“-je, vagy a románok „Astra“-ja.

Közben az 1929. jan. 14-iki választmányi ülésen a tárigazgatók ismét felvetették a tagul ajánlott 85 románnak az Egyesületbe való fel-

¹⁰ A megszavazott összeg táranként 2500 lej volt.

¹¹ Utolsó alkalommal 1928. január 12-én este találkoztam vele a E. M. E. előadásán. Akkor mondta, hogy az előadásra jövet érezte, hogy meghült. 1928. jan. 15-én írt levelében arról értesít, hogy a közgyűlés engedélyezése iránti kérvényt jan. 13-án a megyei prefecturán elintéztette s azt a generális irodájában beadta. Minthogy azonban erős hűlése miatt már nem járhat ki, engem kért az engedély megszerzésének további fázisait lejáratni. Tüdőgyulladásából többé nem is kelt fel.

vételét. A választmány nem volt hajlandó feladni az e kérdésben már meghozott elvi döntését, hogy t. i. ezt az ügyet csak az Egyesület jogi helyzetének tisztázása után tárgyalja, mire a tárigazgatók az ülésről kivonultak. A választmány, bízva a kormánnyal való megegyezésben, önként tette az 1929. február 3-iki közgyűlésnek azt a javaslatot, hogy újabb egy évre hosszabbítsa meg a választmány és tisztviselők megbízatását.

A közgyűlés elfogadja a választmány javaslatait. Egyben br. Jósika János alapító tagot, ki már eddig is több ízben eljárta a kormánynál az Egyesület érdekében, felkéri, hogy vállalja az Egyesület és a kormány közötti tárgyalások megindítását célzó közvetítést. Dr. Róth Hugó alapító tagot pedig, ki az Egyesület ügyeinek intézésében eddig is tevékeny részt vett, felkéri a betegsége folytán akadályozott dr. Klumák János ügyész helyettes teendőinek végzésére. A közgyűlés újjáalakítja a kormánnyal való tárgyalásra kiküldött bizottságot.¹²

1929. március 17-én Z. Päclisanu miniszteri kiküldött vezérigazgató és az Egyesület részéről kiküldött tárgyalóbizottság között kedvező atmoszférában újabb tárgyalások folytak le. A bizottság az Egyesület nevében a következő feltételeket terjesztette elő:

1. Állami kezelésbe adjuk évi egy arany ellenében az összes természet-tudományi tárákat egészen (vagyis állat-, növény- és ásványtárat) s a régiségtárból a praehistorikus, egyiptomi és római anyagot.

2. Bérbe adjuk a könyvtár törzsanyagát, a hírlapirodalom törzsanyagát (vagyis 1850-től napjainkig), a régiségtárból a népvándorlási anyag első részét a magyar honfoglalás idejéig, a képtár általános művészeti részét és a néprajzi gyűjteményt.

3. Saját kezelésben tartjuk meg: a könyvtárból a régi magyar könyvtárt, az unikumokat, ősnymtatványokat, halotti beszédeket, gyászjelentéseket és színlapokat, a levéltárat és kéziratát (a román vonatkozású szláv nyelvű és román nyelvű anyagot odaadjuk), a levéltár kézikönyvtárát (mely kiegészítendő pl. a Monumentákkal stb.), az éremtárból a középkori és újkori anyagot, az arcképgyűjteményt, a régiségtári anyagot a magyar honfoglalás idejétől napjainkig.

4. Öt évig összes gyűjteményeinket, tehát a saját kezelésbe veendőket is, jelenlegi kezelésben hagyjuk.

5. Ezen öt év alatt az állam köteles a gr. Mikó Imre-féle telek értéke ellenében a szerződés szerint a múzeumnak építésre megfelelő ellenértéket adni.

6. Az elmaradt 10 évi bérösszeg fejében az állam fizet három millió lejt.

7. Míg a gr. Mikó Imre-féle telek ellenében az állam az Egyesületnek megfelelő ellenértéket ad, ennek ellenében és bérösszegként fizet évi egy millió lejt.

8. Az állam elismeri az Egyesület magyar jellegét és hozzájárul ennek megfelelőleg az alapszabályok megfelelő módosításához.

9. A bérbeadott gyűjtemények egy-egy igazgatója szakkérdésekben a választmányban tanácskozási joggal bír.

10. Az Egyesület tagjainak minden külön díjfizetés nélkül a szokott keretek között szabad látogatási joga van az összes tárákban.

11. Az elnökségnek az Egyetemi könyvtár épületében egy szoba biztosíttatik.

12. A leltározás és minden ezzel járó költség az államot terheli, úgyszintén a szerződéssel járó összes költségek és illetékek.

¹² Ugron István elnöklete alatt a bizottságba báró Jósika János és dr. Róth Hugó alapító tagokat és dr. Kántor Lajos helyettes titkárt küldi ki.

Bár a miniszteri kiküldött annak a reménynek adott kifejezést, hogy a közölt feltételek mellett a megegyezés bizonyára létrejön, hivatalos válasz eddig még nem érkezett rá.

1929. elején meghalt az Egyesület második alelnöke is, Torma Miklós. Az Egyesületnek tehát gondoskodnia kellett, hogy az alelnöki tisztségeket betöltse, mert előrehaladott kora és vidéken való tartózkodása miatt az elnök sem vehet részt az ügyek intézésében oly intenzíven, miként azt az Egyesület érdeke megkívánná. Az 1929. dec. 15-iki rendkívüli közgyűlés érdemeik elismeréséül br. Jósika János és dr. Róth Hugót választotta meg, kik mindketten, mint az Egyesület alapító tagjai, de a közgyűléstől is felkérve, eddig is tevékeny részt vettek az ügyek intézésében.

Az 1930. jan. 13-iki választmányi ülés örömmel veszi tudomásul, hogy az 1929. év a szakosztályok életében az utolsó két évben megélték működésükkel szemben is haladást mutat. A népszerű előadásokon kívül ismét bevezették a szakelőadások tartását. Csupán a jogi- és társadalomtudományi szakosztály nem tudott még akcióba lépni, remény van rá azonban, hogy e téren is rövidesen változás fog beállani. A jog- és társadalomtudományi szakosztály működési területén szép feladatok várnak a tagokra társadalmunk problémáinak gyakorlati és elméleti előbbrevitelében. — A fentemlített választmányi ülés ajánlás folytán új tagokat vett fel s egész sor üdvös javaslatot terjesztett az ezévi február 2-iki közgyűlés elé. A közgyűlés megválasztotta a következő öt éves ciklusra a tisztviselőket. Főtitkár lett dr. György Lajos igazgató, titkár dr. Kántor Lajos tanár, eddigi titkárhelyettes, pénztáros Szabó Márton eddigi helyettes pénztáros, az Erdélyi Bank cégjegyzője, ügyész dr. Tusa Gábor ügyvéd, ellenőr Merza Gyula, az Egyesület régi ellenőre. A közgyűlés kiegészítette a választmányt,¹³ elhatározta a vándorgyűlések tartásának szükségességét, revüszert folyóirat megindítását. Évek óta nem nyilvánult meg az Egyesület tagjai között oly érdeklődés, mint e legutóbbi közgyűlésen. A tagok lelkes érdeklődése mutatja, hogy szívükön viselik az Egyesület sorsát, mely lassan bár, de fokozatosan a régi teljes aktivitás felé halad. Az Egyesület vezetősége e téren sokat vár a folyóirat jótékony hatásától. Reméli, hogy a tagok fokozódó érdeklődése buzdítólag fog hatni a tudomány aktív művelőire is, kiknek száma az impériumváltozás óta Erdély művelt magyar társadalmának e téren való érdeklődéshiánya miatt nagyon meggyérült.

Az azonban a közgyűlés lelkes hangulatát a bekövetkező események ismét megzavarták. Az új alelnökök választását a törvényszék 1930. január 27-iki értesítése szerint az 1924-ben hozott, a jogiszemélyekről szóló törvény alapján bejegyezte és ennek a Monitorul Oficialban való hirdetését elrendelte. A bírás hirdetése meg is jelent a hivatalos lap 1930. évi

¹³ A választmány választott tagjai: Dr. Balázs András, Dr. Balogh Arthur, Br. Bánffy János, Dr. Biró Vencel, Dr. Boros György, Dr. Elfer Aladár, Dr. Filep Gyula, Dr. Gabányi Imre, Dr. Gál Kelemen, Gyallay-Pap Domokos, ifj. br. Jósika Gábor, Kovács Kálmán, Dr. Mikó Lőrinc, Gr. Nemes András, Dr. Patay József, Dr. Páter Béla, Dr. Ruzitska Béla, Dr. Szász Ferenc, Dr. Tulogy János, Vásárhelyi János, Dr. Vékás Lajos.

34-ik száma II-ik részében. Az elnökség az alelnökök választását az alapszabály 20. §-a alapján felterjesztette a minisztériumhoz is, kérve a királyi megerősítést. Március 24-én érkezett le a minisztérium március 18-áról keltezett értesítése, mely tudatja, hogy „a minisztérium nincs abban a helyzetben, hogy Öfelségének a megejtett választás megerősítését javasolja.“ A március 31-én tartott választmányi ülés nagy megdöbbenéssel értesült a minisztérium leiratáról, mely az Egyesület működésének nyugodt menetét teszi lehetetlenné s megakadályozza, hogy az Egyesület minden erejét kultúrhipátása teljesítésére fordíthassa. Értesülve azonban a választmány arról is, hogy br. Jósika János alelnök szóbeli értesülése szerint a kormánnyal újabb tárgyalások vannak kilátásban, felkérte a tárgyalóbizottságot, hogy minden erejéből igyekezzék a minisztériumnál kedvező döntést elérni s eljárása eredményéről a választmánynak tegyen jelentést. Hisszük, hogy a kormány megértő lépése sem késztetik soká s az Egyesület függő kérdéseinek megnyugvást hozó megoldásával lehetővé teszi, hogy az Egyesület tagjai a magyar tudományosságon keresztül az ország tudományos tekintélye emelésén akadálytalanul dolgozhassanak.

3. A szakosztályok működése.

A szakosztályok szeizmográfként mutatják működésükben az Egyesület létért való küzdelmének hullámzásait. Az ott legnagyobb kilengés itt a legnagyobb lelki depressziót, tehát a legkisebb aktivitást váltja ki. Elvontan ítélve meg a kérdést és az események lezajlása után bírálva a kiváltott hatást, talán akadnak olyanok, kik követ dobnak a szakosztályokra az ilyenmű jelenségekért. De az vesse rá az első követ, aki ki tudja vonni magát azon események hatása alól, melyeknek ő maga is aktív harcosa. Már pedig a szakosztályok munkásai nagyrészt aktív résztvevői az Egyesület küzdelmeinek is.

1. *A Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztály* 1924. és 1925-ben teljesen az Egyesületet ért események hatása alá került és működése egészen megbénult. Közrejátszottak az elnökségben való személyi változások is. Ugyanis a szakosztály lelkes elnöke, dr. Buday Árpád, a szegedi egyetemre hivatván meg, 1924. július 31-én az elnökségről lemondott. Az ősz folyamán megtartott közgyűlés elnökké dr. Kristóf Györgyöt s a lemondott dr. Varga Béla titkár helyébe dr. Rajka Lászlót választotta. Az új elnökség eleinte azt a véleményt vallotta, hogy a szakosztály működése csak akkor indulhat meg, ha előbb az Egyesület általános jogi helyzete tisztázódik.¹⁴ Csak midőn kitűnt, hogy e kérdés rendezése sokáig elhúzódhatik, kezdte meg működését a szakosztály az 1926—27-iki előadássorozattal. E ciklusban a következő népszerűsítő

¹⁴ A szakosztály működésének megakadása véleményem szerint részben azzal is magyarázható, hogy a szakosztály aktív tagjainak dolgozatai az akkor még új és virágkorát élő „Erdélyi Irodalmi Szemlé“ben jelentek meg s így mintegy pótoltnak hitték a nehéz viszonyok közt működhető szakosztályban való tevékenységet.

előadások voltak: *Dr. Bíró Vencel*: A római katolicizmus Erdély kultúrájában; *dr. Borbély István*: Az unitarizmus Erdély kultúrájában; *Járossi Andor*: A lutheránizmus Erdély kultúrájában; *dr. Kiss Elek*: Az erdélyi kultúra feladatai; *dr. Motogna Viktor*: A két görög egyház Erdély kultúrájában; *dr. Tavaszy Sándor*: A kálvinizmus Erdély kultúrájában.

1927-ben dr. Kristóf György lemondott az elnökségről s helyére dr. Tavaszy Sándor került, ki nagy agilitással igyekezett és igyekszik a szakosztály működésébe életet vinni. Az 1927—28. évi előadássorozat előadásai: *Dr. Bíró Vencel*: A mai közszellem erdélyi történelmünk ítélőszéke előtt; *dr. Császáz Károly*: A jelenkori nyelvújítás; *dr. Csüry Bálint*: A társadalmi közszellem hatása nyelvünkre; *dr. Gál Kelemen*: A társadalmi közszellem hatása az iskolai nevelésre; *dr. Imre Lajos*: A jelenkori nevelési rendszerek kritikája; *dr. Kristóf György*: Az esztetikai becslés a mai közszellem befolyása alatt; *dr. Tavaszy Sándor*: Az erdélyi magyar világnézet eszménye.

Az 1928—29. évi előadássorozat népszerűsítő előadásai: *Dr. Csüry Bálint*: A magyar nyelv sérthetetlen alaptörvényei; *dr. Kántor Lajos*: A magyar és román népköltészet találkozási pontjai; *Kelemen Lajos*: Erdélyi magyar népművészet; *dr. Nagy Géza*: Az erdélyi magyar intézmények történelmi kezdete; *dr. Tavaszy Sándor*: Erdélyi magyar bölcsészek.

1929. október 8-án a szakosztály tisztújító közgyűlést tartott. Elnök lett ismét dr. Tavaszy Sándor, titkár dr. Rajka László. A választmányt is kiegészítették.¹⁵

Az 1929—30. évi előadássorozat népszerűsítő előadásai a történelmi evolúciót tartják szem előtt: *Dr. Tavaszy Sándor*: A renaissance; *Pálffy Márton*: A humanizmus; *dr. Gál Kelemen*: A felvilágosodás; *dr. Jancsó Elemér*: A romantizmus; *dr. Tavaszy Sándor*: Az idealizmus;¹⁶ *dr. Balogh Arthur*: A liberalizmus; *dr. Sulyok István*: A demokracizmus.

Ez évben a szakosztály fontos újítást vezetett be. Az eddigi népszerűsítést célzó előadások mellett ismét felújította a szakelőadásokat, melyeket legtöbbször színvonalas vita követett. A szakosztály e ciklusban négy szakelőadást tartott: *Dr. Gál Kelemen*: A nemzeti nevelés román fogalmazásban; *dr. Gyalui Farkas*: Heltai Gáspár „Részegségről és tobzódásról“ szóló dialogusának forrása; *dr. György Lajos*: A francia hellenizmus hullámai Erdély szellemi életében; *dr. Tavaszy Sándor*: Kirkegaard esztetikai felfogása. A szakelőadások számát a jövőben minden igyekezettel növelni kell.

¹⁵ Választmányi tagok az elnökön és titkáron kívül: Dr. Bíró Vencel, Dr. Bitay Árpád, Dr. Boros György, Dr. Csüry Bálint, Dr. Darkó Akos, Dr. Gál Kelemen, Dr. Gönczi Lajos, Dr. Gyárfás Elemér, Dr. György Lajos, Dr. Imre Lajos, Dr. P. Jánossy Béla, Dr. Gyalui Farkas, Dr. Kiss Elek, Kovács Dezső, Márkos Albert, Márton István, Dr. Patay József, Dr. Rózsa József, Szopos Sándor, Dr. Varga Béla, Vári Albert.

¹⁶ Az előadó akadályoztatása miatt elmaradt a szocializmust ismertető előadás.

2. A Természettudományi szakosztály a régi elnök, dr. Szádeczky Kardoss Gyula, vezetése alatt működik elismerésre méltó buzgósággal. Működésében ez a szakosztály mutatja leginkább a folytonosság megőrzését; egyforma lelkesedéssel tartja népszerűsítő és szakelőadásait. Egyetlen év sem múlt el, hogy a szakosztály ne tartott volna előadásokat.

1924. január—május hónapokban a következők tartottak népszerűsítő előadásokat: *Antal Márk*: Bolygairól; *dr. Balogh Ernő*: A világ vége; *Bányai János*: A Hargita; *dr. Boga Lajos*: Az állatok ivadék-gondozása; *Gaál László* (2 előadás): Modern alkimia; A négerek ismeretköréből; *dr. Gergely Jenő*: A végesről és végtelenről; *dr. Kopp Elemér*: A cukorgyártásról; *dr. Sz. Nagy Gyula*: Geometriai mulatságok; *dr. Péter Béla*: Újabb gyógyteákról; *dr. Ruzitska Béla*: A porcellángyártásról; *dr. Széll Kálmán*: Az atom szerkezetéről; *dr. Wildt József*: A nagy számokról.

Ugyanebben az időben szép sorozatot hirdetett a szakelőadások terén is: *Antal Márk*: Geometriai problémák; *Bányai János* (2 előadás): Verespatak aranyércéről; A székelykereszturi gázmedencéről; *dr. Boga Lajos* (2 előadás): Adatok a Radnai-havasok faunájának ismeretéhez; Új rajzolóasztal berendezés; *dr. Gelei József* (3 előadás): A legtökéletesebb véglény; Fejlődés az alsóbbrendűek világában; A legegyszerűbb tagoltság; *László József*: A Röntgen- és katódsugarakról (2 előadás); *dr. Sz. Nagy Gyula*: Algebrai egyenletek; *Orosz Endre*: Adatok a földi kutya (*Spalax typhius*) elterjedéséhez; *dr. Péter Béla* (2 előadás): Újabb tapasztalatok a gyógynövények természetése terén; A gyökér spiralizmusáról; *dr. Szádeczky K. Gyula* (5 előadás): Aranytermő nyugati hegyeink képződése (4 előadásban): Lóczy Lajos hátrahagyott geológiai munkái.

Az előbbi év szép működésével szemben az egyesületi élet zavarainak visszahatásaképpen az 1925. évben kifejtett működés visszaesést mutat.¹⁷ Népszerűsítő előadások az év tavaszán: *Dr. Szádeczky K. Gyula*: A Gyalui-havasok (2 előadásban); *dr. Tulogdy János* (2 előadás): A léghajók és repülőgépek; A föld élete; Szakelőadások: *Dr. Mátyás Jenő*: Rendellenes gyümölcsök; *Orosz Endre*: Ösemeri telepek.

1926. január—május hónapjaiban tartott népszerűsítő előadások: *Antal Márk*: Einstein; *dr. Balogh Ernő*: A levegő; *Gál László*: A mérgek; *dr. Kovács Áron*: A világ teremtése; *dr. Péter Béla*: A mérges növények; *dr. Szádeczky K. Gyula*: Geológiai vándorlásaim 1925-ben Erdély északnyugati részein; *dr. Tulogdy János*: Erdély természeti kincsei.

Szakelőadások: *Dr. Antal Márk*: A geometria rendszere Hilbertig; *dr. Balogh Ernő*: Pseudobroskitik ikrek; *Orosz Endre*: A kolozsi hegycsúcs östelepe és újabb ösemeri leletek Erdélyből; *dr. Péter Béla*: Újabb megfigyelések növényeinken; *dr. Ruzitska Béla* (2 előadás): Kol-

¹⁷ Nem csekély mértékben járultak ehhez hozzá a szakosztályt ért személyi veszteségek: *Dr. Gelei József*, *Dr. Boga Lajos* titkár, majd *Dr. Mátyás Jenő* távozása.

loid kémia; Kolloidok előállítása; *dr. Tulogdy János*: Geologiai megfigyelések Kolozsvár környékén.

Népszerűsítő előadások az 1926—27. évi téli ciklusban: *Gál László* (2 előadás): Mesterséges drágakövek; Prometheus öröksége; *dr. Kovács Aron*: A naprendszer kialakulása; *Orosz Endre*: Az ősember táplálkozása; *dr. Páter Béla*: Újabb irányzatok a növényvédelem terén, különös tekintettel a gyümölcsfákra; *dr. Szádeczky K. Gyula*: Borszék forrásai geologiai tekintetben; *dr. Tulogdy János*: A víz szerepe a Földön.

Szakelőadások: *Bányai János*: A Hargita-vonulatról; *dr. Ruzitska Béla*: Az atomelmélet újabb fejlődése; *dr. Szádeczky K. Gyula*: Az erdélyi medence eltemetett hegyei; *dr. Szász Ferenc*: A világegyetem szerkezete; *dr. Tulogdy János*: Külföldi utam tudományos megfigyelései; *Wald Abrahám*: A hilberti axioma-rendszer kritikája.

Népszerűsítő előadások az 1927—28. évi előadássorozatban: *dr. Balogh Ernő*: A tél művészete; *Orosz Endre*: Ősemlys maradványok és ősemberi leletek Kolozsvár környékéről; *dr. Szádeczky K. Gyula*: Adatok a Hargita déli végződésének geológiájához; *dr. Szász Ferenc*: A holdról; *dr. Tulogdy János* (három előadás): A föld belső erői és azok megnyilvánulásai; A természet megfigyelései; Külföldi tanulmányutam.

Szakelőadások: *Dr. Balogh Ernő*: A kolozsvári mélyfúrás; *Bányai János* (három előadás): A csíkszeredai geológiailag színezett 75.000 térképlap bemutatása; A korondi aragonitterület geológiája; A Hargita ásványviz térképe; *dr. Ruzitska Béla*: A radioaktíveknek vonulása és a kor meghatározása; *dr. Szádeczky Gyula*: A Kelemenhavasok geológiája.

Népszerűsítő előadások az 1928—29. évi előadássorozatban: *dr. Balogh Ernő*: Keresztül a Biharon; *Bányai János*: Székelyföldi körútunk; *Husz Ödön*: Az állatélettan néhány modern problémája; *dr. Roska Márton*: Az erdélyi föld őskori kincsei; *dr. Szádeczky K. Gyula*: A Székelyföld képződése; *Dr. Szász Ferenc*: A tejről; *dr. Tulogdy János* (két előadás): A repülés története; A természet erőinek hasznosítása. E ciklusban egyetlen kimondott *szakelőadás* volt, melyet *Bányai János* tartott: Fosztilis mézmoszat a Homoród völgyéből címen.

Az 1929—30. évi népszerűsítő előadások: *dr. Balogh Ernő*: Az arany; *Husz Ödön*: Fejezetek az állatszociológiából; *dr. Szádeczky K. Gyula*: Délafrikai utam tapasztalatai; *dr. Szász Ferenc*: Méretek a világegyetemben; *dr. Tulogdy János* (három előadás): A Zeppelin léghajó; A léghajó és repülőgép szerepe; A vasút és autó fejlődése, a modern automobil.

Szakelőadás ebben a ciklusban is csak egy volt, melyet *Bányai János*: A székelyföldi ásványvizek lerakódásának geológiája címen tartott.

A természettudományi szakosztály megszakítás nélküli előadássorozatai mindenestre elsősorban a vezetőség törhetetlen kitartásának jele. Nagy érdem, hogy a népszerűsítő előadásokkal épp a legnehezebb időben párhuzamosan haladnak a szakelőadások. Sajnos, az utóbbi két évben a szakelőadások csaknem teljesen elmaradtak. Ennek okát fő-

leg abban kell keresnünk, hogy napjainkban a szorosán vett tudományvaló foglalkozás hovatovább nagyon költséges luxussá kezd válni. Áll ez elsősorban éppen a természettudományi szakosztályra, hol a laboratoriumi munka kénytelen volt úgyszólván teljesen megszűnni. Azonban minden akadály ellenére a szakosztálynak mégis oda kell hatnia, hogy a régi intenzív tudományos életet ismét beindítsa a jövőben.

A szakosztály 1929. okt. 9-én tisztújító közgyűlést tartott, melyen elnöknek ismét dr. Szádeczky K. Gyulát, titkárnak pedig szintén a régi titkárt, dr. Balogh Ernőt, választották meg. A közgyűlés újjáalakította a választmányt is.¹⁸

3. *Az Orvostudományi szakosztály* abban a szerencsés helyzetben volt, hogy működését személyi változások nem zavarták meg. A régi vezetőség — dr. Veress Ferenc elnök és dr. Koleszár László titkár — buzgalma nehéz belső küzdelmeken vezette át a szakosztályt egy mai sokat ígérő működésbe. Orvostársadalmunk minden tagjának meg kell értenie, hogy a mai életforgatagban csak a tudás állandó gyarapításával tarthatják fenn magukat. Sohasem volt nagyobb szükségük az összetartásban rejlő erőre, mint ma, midőn az egyetemről teljesen kiszorultak. Az E. M. E. Orvostudományi szakosztálya van hivatva, hogy orvosaink továbbképzését szakelőadásaival előmozdítsa.

A szakosztály 1924-ben egyetlen népszerűsítő előadást tartott a természettudományi szakosztály előadássorozatának keretében: dr. Pataky Jenő: Képek az orvostudomány történetéből. Annál intenzívebb működést fejt ki ez évben a szakosztály a szakelőadások rendezésében. *Szakelőadások:* Dr. Döri Béla: A fehérvérűség kórtanáról; dr. Feszt György: A fehérvérűség röntgenkezeléséről; dr. Filep Gyula: Lapszemle a belgyógyászat köréből; dr. Fugulyán Katalin: Aktuális szemészeti kérdések; dr. Gergely Endre: A fehérvérűség szövettanáról; dr. Koleszár László (3 előadás): A belső szekréciós mirigyek sebészeti vonatkozásairól; Az ivarmirigyek belső szekréciója sebészeti szempontból; Egy többszörös agytályog miatt operációval gyógyult beteg bemutatása; dr. Kovács Áron: A lemérhetetlen gyógyszerekről; dr. Mezei Sándor: A szem és az arcbántalmak összefüggéséről; dr. Pataky Jenő (2 előadás): Vesalius 1542-ben megjelent legelső emberbonctana; A vérkeringés felfedezésének története; dr. Török Imre (2 előadás): Rectalis éther narkózis; A többszörös agyideg hűdésekről; dr. Veress Ferenc: Pseudoleukémia és terpichininj; dr. Weinberger Zsigmond (2 előadás): A csipői izület gyulladásának kór- és gyógytanáról; Perthes-féle betegség.

1925-ben népszerűsítő előadások: Dr. Koleszár László (3 előadás): A hirtelen halálról; A torokgyulladásról; A vérátömlesztés gyakorlati kivitele; dr. Szigethy Imre: A gümökór gyógyítása; dr. Veress Ferenc: Vérbetegségek. *Szakelőadások:* Dr. Burger Erzsébet: A pyorrhea alveolaris műtéti kezelése. dr. Herskovics: Röntgen casuistica; dr. Koleszár László (2 előadás): Soós Aladár diétás konyha e. dolgozatának ismertetése; A pyorrhea alveolaris gyógyításánál általa alkalmazott mű-

¹⁸ Jegyző: Dr. Tulogy János, választmányi tagok: Dr. Bíró Géza, Husz Ödön, Dr. Páter Béla, Dr. Ruzitska Béla és Dr. Szász Ferenc.

tétek (betegek bemutatásával); *dr. Orient Gyula*: A gyógyszerek ható részének értékhatározása biológikus úton; *dr. Szigethy Imre*: Vérátömlesztés.

Ebben az évben, tehát 1925-ben volt kénytelen a szakosztály az eddig teljesen saját erejéből fenntartott „Erdélyi Orvosi Lap”-ot anyagiak hiánya miatt, több megakadás után egyelőre megszüntetni.¹⁹ Azonban a szakosztály elsőrendű érdeke kívánja, hogy a külön orvosi folyóirat minél előbb ismét megindulhasson.

Népszerűsítő előadások az 1926—27. évi előadássorozatban: *Dr. Berényi Dezső*: A kozmetikáról; *dr. Filep Gyula*: A cukorbetegségekről; *dr. Koleszár László*: A torokgyulladásról; *dr. Pataky Jenő*: Orvostudomány és művészet; *dr. Török Imre*: A csontrendszer sebészetéről.

Szakelőadások: *Dr. Döri Béla*: A népszövetség közegészségügyi munkálatai; *dr. Koleszár László* (2 előadás): A savbázis egyensúly zavaráról; A pofarák plastica újabb módja; *dr. Konrádi Dániel*: Lues újabb reakciói; *dr. Pataky Jenő* (2 előadás): Harvei emlékezete; Korányi emlékezete.

Az 1927—1928. évi népszerű előadássorozat: *dr. Fugulyán Katalin*: Az emberi szem; *dr. Koleszár László*: Az emberi fül; *dr. Pataky Jenő*: Orvostörténelmi előadás; *dr. Török Imre*: A röntgen ismertetése; *dr. Veress Ferenc*: Kozmetika.

A szakosztály ebben a ciklusban nem tart szakelőadásokat.

A *népszerűsítő* előadássorozat az 1928—29. évi ciklusban az ember biológiai megismertetését tűzi ki célul: *Dr. Feszt György*: Az élő ember esonttana; *dr. Koleszár László* (2 előadás): Az ember agy- és idegrendszere; Az ember légesatornarendszere; *dr. Konrádi Dániel*: Az ember vermigyéi; *dr. Török Imre* (2 előadás): Az ember izomzata és vérellátása; Az emberi vese és működése; *dr. Veress Ferenc*: Az ember bőre és képletei.

A szakelőadások ez évben is szünetelnek.

Az 1929—30. évi ciklus *népszerűsítő* előadásai: *Dr. Elfer Aladár*: A célszerű táplálkozásról; *dr. Filep Gyula*: A tuberkulózis elleni védekezés, tuberkulotikus betegek szanatoriumi ápolásáról; *dr. Koleszár László*: A hallószerv bonctana; *dr. Pataky Jenő*: Fürdők és fürdőzések régen és most, másutt és nálunk; *dr. Török Imre*: A fájdalomcsillapításról a sebészetben.

Örvendetes jelenség, hogy két évi szünet után a szakosztály ismét megkezdte és csaknem rendszeresítette a szakelőadásokat. A *szakelőadás sorozat* még nem fejeződött be,²⁰ de már eddig is szépszámú előadást tartottak: *Dr. Boskovits Henrik*: A cysterna punctioról; *dr. Filep Gyula* (4 előadás): Angina pectoris és astma cordiale; A tüdő tbc. házi kezeléséről; A Gerson-Hermannsdorfer-féle sótalán diéta lényegéről; A hasi diagnosztika nehézségei; *dr. Jancsó Ödön*: A skarlát ellenes oltásokról; *dr.*

¹⁹ A szakosztály erőfeszítését, mellyel a lapot mindenáron fenn akarta tartani, mutatja, hogy 1924-ben bálrendezéssel is megkísérelte a lap számára fenntartási alapot gyűjteni. 1925-ben az orvosi árvák segélyezésére rendezett bált a szakosztály.

²⁰ 1930. ápr. 1. után még kb. 8—10 előadás lesz e ciklusban.

Koleszár László (4 előadás): Docent Peters-féle antirheumatikus kúra; Az alkat sebészi jelentőségéről (Verebély után) 3 előadásban; *dr. Lórencz Béla*: Újabb eljárás a rosszúl fejlődő csecsemők táplálkozásában; *dr. Lőrinczy Sándor* (†) és *dr. Stern Vilmos*: A gonorrhoea újabb kezeléséről; *dr. Markos György*: A skarlátról.

A szakosztály 1929. okt. 23-án tisztújító közgyűlést tartott.²¹ Nagy-részt a régi vezetők maradtak helyükön. Az orvostudományi szakosztály vezetősége érzi a súlyos feladatot, melyet a szakosztály multja s a magyar orvosi kar mai helyzete diktál, s minden igyekezettel azon van, hogy a megfelelő tudás-nívón megmaradhasson. Ezért ez év nyarán egy továbbképző kurzus rendezését határozta el, melyen budapesti neves orvostanárok lennének az előadók. Az Egyesület központi választmánya és évi közgyűlése örömmel vette tudomásul a tervet s a megtett előkészületeket. Remélhetőleg a tervet a megvalósulás fogja követni s a tudás terjesztése elé nem gördül semmi akadály.

4. Sajnos, a *Jog- és Társadalomtudományi szakosztály* az impérium-változás után mai napig sem tudta működését megindítani. Elnök nélkül maradván, a teendőket egy ideig dr. Tóth György titkár végezte. Az ő váratlan expatriálása 1923-ban a szakosztályt teljes ziláltságban hagyta, még a szakosztály iratainak egyrésze is elkallódott. Azóta a titkári teendőket dr. Vékás Lajos végzi. Tulajdonképpen az a helyzet, hogy e szakosztály régi aktív tagjai nagyrészt hazát cseréltek s az ittmaradtak leginkább a hivatásváltoztatás folytán még nem tudták azt a lelki egyensúlyt megtalálni, mely a tudományos munka előfeltétele. Bízató jelek legalább szórványosan azonban már vannak, hogy megindul a jogtudomány terén is a munka. Ha jogászaink a jelen körülmények között még nem is találták meg az elméleti jog terén működési helyüket, a társadalomtudomány terén önként adódnak az érdekes tennivalók. A szakosztály újjászervezése nem szabad, hogy sokáig várasson magára, annál kevésbé, mert felelősséggel tartozunk az utánunk jövő nemzedéknek.

*

A fenti vázlat az Erdélyi Múzeum-Egyesület multjából a hat utolsó — talán legnehezebb — év történetét akarta összefoglalni. Az eseményeknek legtöbbször időrendi sorrendben való felsorolása, hiszem, hogy legalább halvány képet tár az olvasó elé az Egyesület sok-sok küzdelméről. A kép, mit magunknak a fenti vázlatból alkotunk, nem lesz teljes, ha nem látjuk meg az események hátterében azt a sok aggodalmat és lelki tusát, mely az eseményeket kísérte. A tények száraz felsorolásából kiesillan a halvány remény, hogy az Egyesület jó uton van, mert működésében lassú, de fokozatos haladás látható. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület legfőbb feladata, hogy tagjait minden téren ismét az elmúlt esztendőkhöz sokat szenvedett magyar tudományosság legintenzívebb szolgálatába állítsa.

²¹ A választmány tagjai: Elnök: Dr. Veress Ferenc, titkár: Dr. Koleszár László, jegyző: Dr. Török Imre, választmányi tagok: Dr. Gyergyai Árpád, Dr. Mezei Sándor, Dr. Orient Gyula, Dr. Pataky Jenő, Dr. Scheitz Vilmos; ülés elnökök: Dr. Engel Gábor, Dr. Filep Gyula, Dr. Höntz Kálmán, Dr. Jancsó Ödön, Dr. Kappel Izidor, Dr. Steiner Pál.